

BMI V SOUVISLOSTI S VĚKEM, POHLAVÍM, ZÁVISLOSTÍ NA JÍDLE A SPÁNKEM U ADOLESCENTŮ

Nadbytečná hmotnost a obezita mezi dětmi a mládeží představují závažný globální problém ve veřejném zdraví, s vysokou mírou výskytu (Haug et al., 2009). Navzdory pokroku ve studiu obezity, se zdá, že na její patogenezi se podílejí i další faktory (Lerma-Cabrera, 2016).

V nedávných letech byl zjištěn vzájemný vztah mezi závislostí a příjmem potravy, jak naznačuje neurobiologický a behaviorální výzkum na zvířecích a lidských modelech. Potraviny, zejména ty s vysokým obsahem cukru a tuku, vykazují návykové vlastnosti, a existují podobnosti v reakcích dopaminergního a opioidního systému mezi expozicí potravinám a užíváním drog. Tato podobnost vedla k hypotéze závislosti na určitých potravinách (Lerma-Cabrera, 2016), což může být faktorem ovlivňujícím udržení normální váhy během života (Pedram et al., 2013).

V rámci tohoto tématu bylo v posledních letech provedeno několik zajímavých studií (např. Pipová, 2022; Munguía, et al., 2022). Epidemiologické studie provedené v posledních dvaceti letech naznačují, že vyšší BMI je často spojeno s kratší dobou spánku (Baron et al., 2011; Carter et al., 2011; Chaput, 2014). Některé výzkumy navíc ukázaly, že vztah mezi BMI a spánkem se mohou lišit u mužů a žen (Meyer et al., 2011; Storfer-Isser et al., 2012).

Konkrétně například studie Chaputa (2014) prezentovala, že nedostatek spánku souvisí se zvýšenou kalorickou konzumací, špatnými stravovacími návyky a obezitou. Nedostatek spánku může ovlivnit chuť k jídlu a také volbu potravin, přesněji se ukázalo, že nedostatečný spánek vést k přejídání a konzumaci nezdravých potravin. Proto předpokládáme, že existuje spojitost mezi kvalitou a délkou spánku, závislostí na jídle a BMI.

Rozdíly v indexu tělesné hmotnosti mezi dívkami a chlapci byly již podrobeny analýze v několika studiích (Helfert & Warschburger, 2013; Kantanista et al., 2015; Mayer et al., 2015). Porozumění těmto genderovým rozdílům a dalším jmenovaným faktorům by mohlo mít zásadní význam pro účinnou prevenci a léčbu obezity.

Proto si tato práce klade za cíl prostřednictvím regresní analýzy zkoumat vztah mezi BMI jako závislou proměnnou a vybranými prediktory, kterými jsou věk, pohlaví, závislost na jídle, spánková kvalita a spánková kvantita.

Jednotlivé regresory

BMI

BMI (Body Mass Index) neboli index tělesné hmotnosti byl vypočítán ze samostatně změřených hodnot výšky a hmotnosti každého respondenta podle standardního vzorce:

$$\text{BMI} = \text{hmotnost (kg)} / \text{výška}^2 \text{ (m}^2\text{)}$$

V naší studii byl BMI použit jako spojitá číselná proměnná, abychom mohli statisticky analyzovat jeho variabilitu v závislosti na dalších faktorech. Neprováděli jsme tedy kategorizaci BMI na základě obvyklých hraničních hodnot.

Závislost na jídle

Pro analýzu byla použita metoda **Yale Food Addiction Scale for Children (YFAS-C)**, která je určena pro děti ve věku od 9 do 18 let a byla přeložena do češtiny zpětným překladem. Respondenti používali pětipoložkovou Likertovu škálu k vyhodnocení svých potíží s kontrolou nad jídlem.

Položky YFAS-C odpovídají sedmi kritériím založeným na kritériích pro poruchy způsobené užíváním návykových látek, jak je definoval americký diagnostický manuál DSM IV. Položky jsou hodnoceny na různých škálách a jsou analyzovány podle počtu splněných symptomů (Formánková, 2023).

Kvalita spánku

Kvalita spánku byla hodnocena na základě pěti položek, které respondenti ohodnotili na čtyřbodové Likertově škále, zahrnující četnost běžných problémů se spánkem v posledních 12 měsících (1 = nikdy, 4 = velmi často). Součet těchto položek poskytl celkový obraz o subjektivní závažnosti problémů se spánkem (Formánková, 2023).

Kvantita spánku

Množství spánku bylo vypočteno jako počet hodin mezi dobou usnutí a dobou probuzení, kterou adolescenti uváděli v dotazníku. Údaje o kvantitě spánku byly získávány se zaměřením na období během pracovních dnů, tedy od pondělí do pátku (Formánková, 2023).

Věk a pohlaví

Informaci o věku a pohlaví jsme získali z odpovědí, které nám poskytli účastníci v dotazníku. Procentuální rozložení respondentů dle věku a pohlaví ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1: Procentuální rozložení respondentů dle věku a pohlaví

Věk	Chlapci	Dívky	Pohlaví neuveveno	Celkový součet
15	2,24 %	3,92 %	0,00 %	6,16 %
16	5,78 %	10,45 %	0,00 %	16,23 %
17	7,09 %	9,89 %	0,00 %	16,98 %
18	11,19 %	16,79 %	0,00 %	27,99 %
19	6,53 %	10,08 %	0,00 %	16,60 %
Neuveveno	5,04 %	4,66 %	6,34 %	16,04 %
Celkový součet	37,87 %	55,79 %	6,34 %	100,00 %

Regresní analýza

Pro analýzu byly použity odpovědi od 509 respondentů¹. Regresní analýza ukázala, že náš model je schopen vysvětlit přibližně 10 % variability v hodnotách BMI, což je poněkud nižší procento, ale běžné v podobných studiích. Můžeme tedy říct, že věk, pohlaví, závislost na jídle, spánková kvalita a spánková kvantita jsou schopny předpovědět 10 % rozmanitosti hodnot BMI. Test statistické významnosti (F-test) ukázal, že tento model je statisticky významný ($p < 0.001$), což znamená, že alespoň jeden z prediktorů má významný vliv na hodnoty BMI. Tyto informace, jako koeficient determinace, testovou statistiku F a p hodnotu, shrnuje tabulka 2.

Tabulka 2: Koeficient determinace, testová statistika F a P hodnota

Model	Koeficient determinace	Testová statistika F	P hodnota
	0,10	8,64	< 0,001

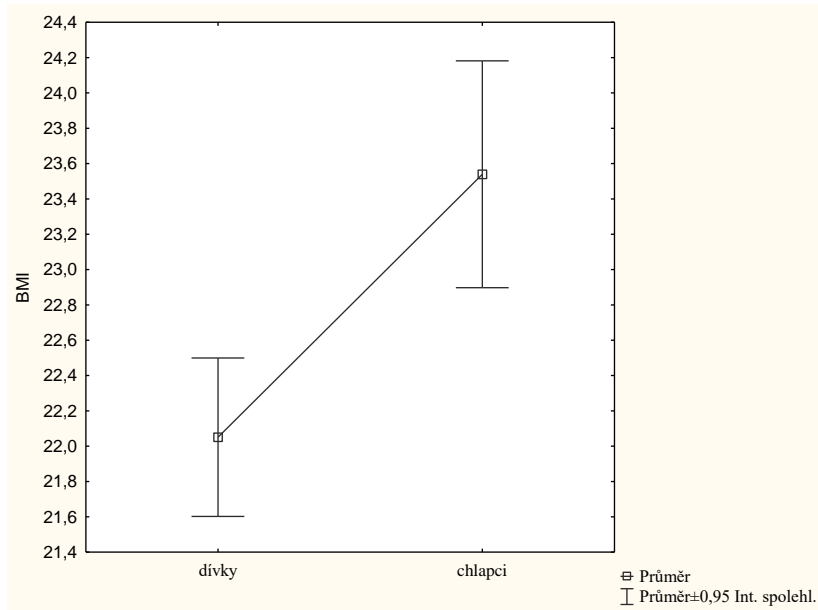
¹ Data a další informace o této zprávě jsou dostupné na adrese <https://dostal.vyzkum-psychoologie.cz/stat4?i=204>.

Nyní se podrobněji podívejme na jednotlivé regresory:

Pohlaví

Koeficient regrese pro pohlaví je -0.187 , což znamená, že ženy mají tendenci mít nižší hodnoty BMI než muži. Tato zjištění jsou statisticky významná ($p < 0,001$), což naznačuje, že pohlaví je signifikantním prediktorem BMI. Vizualizaci rozdílu BMI dle poskytuje graf 1.

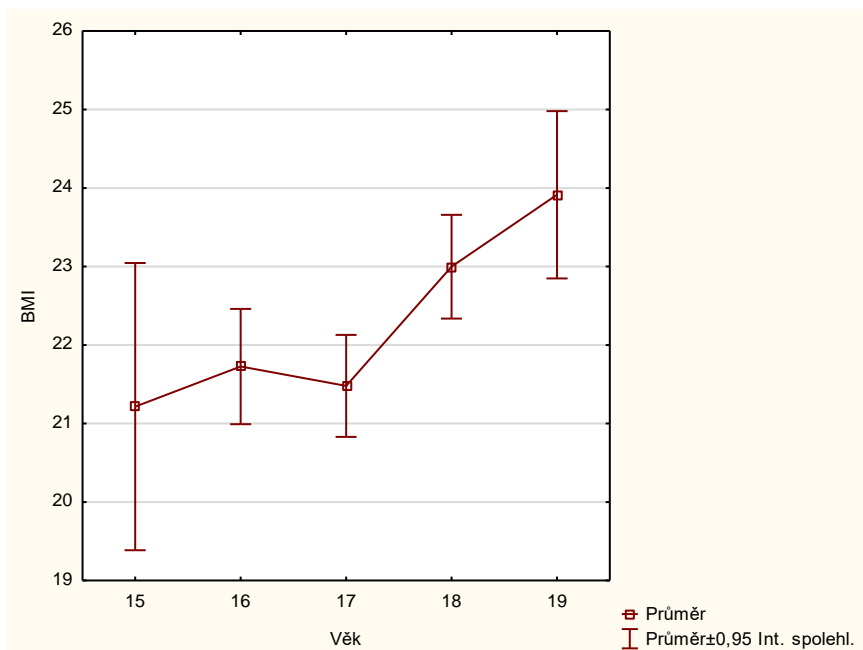
Graf 1: Rozdíly BMI dle pohlaví

Věk

Koeficient regrese pro věk je 0.237 , což znamená, že se stárnutím je spojena mírně vyšší hodnota BMI. Tato zjištění jsou statisticky významná ($p < 0,001$), což naznačuje, že věk je signifikantním prediktorem BMI. Z grafu 2 je nicméně patrné, že vztah není zcela lineární - BMI vykazuje mírný pokles u sedmnáctiletých oproti očekávanému trendu. Tato drobná odchylka by mohla být způsobena specifickými vývojovými změnami v období pozdní adolescence nebo prostou individuální specificitou daného vzorku participantů.

Graf 2: Rozdíly BMI dle věku

Spánková kvalita

Koeficient regrese pro spánkovou kvalitu je 0.060, ale tato hodnota není statisticky významná ($p = 0.261$), což naznačuje, že spánková kvalita nemá signifikantní vliv na hodnoty BMI.

Spánková kvantita

Koeficient regrese pro spánkovou kvantitu je 0.015, ale tato hodnota není statisticky významná ($p = 0.766$), což naznačuje, že spánková kvantita nemá signifikantní vliv na hodnoty BMI.

Závislost na jídle

Koeficient regrese pro počet symptomů YFAS je 0.097, tato hodnota není statisticky významná ($p = 0.065$), což naznačuje, že počet symptomů YFAS nemá signifikantní vliv na hodnoty BMI.

V Tabulce 3 jsou zaznamenány výsledky testu statistického významu F, včetně jeho p-hodnoty a míry účinku.

Tabulka 3: Test statistické významnosti a míra účinku

Regresor	Testová statistika			
	SS	F	P hodnota	Míra účinku
Pohlaví	177,5	13,1	< 0,001	0,032
Věk	320,4	23,6	< 0,001	0,057
Spánková kvalita	17,2	1,3	0,261	0,003
Spánková kvantita	1,2	0,1	0,766	0,000
YFAS	46,5	3,4	0,065	0,009

Výsledky studie ukázaly, že statisticky významnými prediktory BMI u sledovaných adolescentů jsou pohlaví a věk. Naopak kvalita spánku, kvantita spánku a symptomy závislosti na jídle se neprojeví jako signifikantní prediktory.

Zjištění, že dívky mají v průměru nižší BMI než chlapci, je v souladu s předchozími studiemi (Kantanista et al., 2015; Mayer et al., 2015). Rozdíly v BMI mezi pohlavími lze vysvětlit odlišnou tělesnou stavbou a množstvím tělesného tuku u žen a mužů danými biologickými faktory. Nižší BMI u dívek může souviset také s vyšší mírou kontroly váhy a větším sociálním tlakem na štíhlou postavu, čemuž napovídají například výsledky studie Helfertové a Warschrugera (2013).

Rovněž nárůst BMI s věkem, pozorovaný v naší studii, koresponduje s obecným trendem zvyšování podílu nadváhy a obezity s přibývajícím věkem v průběhu dospívání a dospělosti (Ng et al., 2014). Stárnutí je spojeno se snížením bazálního metabolismu a změnami životního stylu, které mohou přispívat k rozvoji nadváhy. Jedním z faktorů může být i rostoucí čas strávený s přibývajícím věkem u obrazovek, což souvisí s vyšším výskytem sedavého chování, jak prokázaly některé studie (Adair, 2008; Mitchell et al., 2013)

Naopak absence vlivu kvality a množství spánku na BMI je poněkud překvapivá vzhledem k často popisovaným souvislostem poruch spánku a obezity (Baron et al., 2011; Carter et al., 2011; Chaput, 2014). Je možné, že subjektivní hodnocení spánku respondenty není dostatečně přesné. Pro další výzkum by bylo vhodné použít objektivnější metody měření spánku.

Naše studie vysvětlila pomocí zvolených prediktorů jen přibližně 10 % variability v BMI. To naznačuje, že na hodnoty BMI mají pravděpodobně vliv i další faktory, které nebyly v modelu zahrnuty. V budoucím výzkumu by bylo vhodné zaměřit se na identifikaci dalších potenciálních regresorů, jako jsou například stravovací návyky, fyzická aktivita, socioekonomické charakteristiky nebo genetické varianty. Rozšíření modelu o tyto prediktory by mohlo přispět k lepšímu vysvětlení variability BMI a porozumění mechanismům podílejícím se na rozvoji nadváhy a obezity.

LITERATURA:

- Adair, L. S. (2008). Child and adolescent obesity: Epidemiology and developmental perspectives. *Physiology & Behavior*, *94*(1), 8-16.
<https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2007.11.016>
- Baron, K., Reid, K., Kern, A., Zee, P. (2011) Role of sleep timing in caloric intake and BMI. *Obesity*, *19*(7), 1374-81. doi: 10.1038/oby.2011.100.
- Carter, P., Taylor, B., Williams, S., Taylor, R. (2011). Longitudinal analysis of sleep in relation to BMI and body fat in children: the FLAME study. *BMJ* 342. doi:10.1136/bmj.d2712
- Centers for Disease Control and Prevention. (2024, 24. leden). Index tělesné hmotnosti (BMI). Získáno z <https://www.cdc.gov/healthyweight/assessing/bmi/index.html>
- Formánková, L. (2023). Souvislost mezi závislostí na jídle, BMI a spánkem u adolescentů. Bakalářská diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra psychologie, Olomouc.
- Haug, E., Rasmussen, M., Samdal, O., (2009) Overweight in school-aged children and its relationship with demographic and lifestyle factors: results from the WHO collaborative Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study. *Int J Public Health* *25*(2), 167-79. DOI: 10.1007/s00038-009-5408-6
- Helfert, S., & Warschburger, P. (2013). The face of appearance-related social pressure: Gender, age, and body mass variations in peer and parental pressure during adolescence. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *7*(16). <https://doi.org/10.1186/1753-2000-7-16>
- Chaput, J. P. (2014). Sleep patterns, diet quality and energy balance. *Physiology & Behavior*, *134*, 86-91. <https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2013.09.006>
- Kantanista, A., Osiński, W., Borowiec, J., Tomczak, M., & Król-Zielińska, M. (2015). Body image, BMI, and physical activity in girls and boys aged 14–16 years. *Body Image*, *14*, 43-46. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2015.05.001>
- Mayer, M., Gleiss, A., Häusler, G., Borkenstein, M., Kapelari, K., Köstl, G., Lassi, M., Schemper, M., Schmitt, K., & Blümel, P. (2015). Weight and body mass index (BMI): Current data for Austrian boys and girls aged 4 to under 19 years. *Annals of Human Biology*, *42*(1), 45-55. <https://doi.org/10.3109/03014460.2014.907444>
- Meyer, K., Wall, M., Larson, N., Laska, M., Neumark, D. (2011) Sleep Duration and BMI in a Sample of Young Adults. *Obesity* *20*(6), 1279-1287. <https://doi.org/10.1038/oby.2011.381>
- Mitchell, J. A., Rodriguez, D., Schmitz, K. H., & Audrain-McGovern, J. (2013). Greater screen time is associated with adolescent obesity: A longitudinal study of the BMI distribution from Ages 14 to 18. *Obesity*, *21*(3), 572-575. <https://doi.org/10.1002/oby.20157>
- Munguía, L., Gaspar-Pérez, A., Jiménez-Murcia, S., Granero, R., Sánchez, I., VintróAlcaraz, C., Diéguez, C., et al. (2022). Food Addiction in Eating Disorders: A Cluster Analysis
-

Approach and Treatment Outcome. *Nutrients*, 14(5), 1084.

<http://dx.doi.org/10.3390/nu14051084>

Pedram, P., Wadden D., Amini, P. (2013). Food Addiction: Its Prevalence and Significant Association with Obesity in the General Population.

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0074832>

Pipová, H. (2022). Závislost na jídle, poruchy příjmu potravy a bmi v souvislosti s vybranými psychologickými fenomény u českých adolescentů. [Disertační práce, Univerzita Palackého v Olomouci].

Storfer-Isser, A., Patel, S.R., Babineau, D.C. and Redline, S. (2012), Sleep duration and BMI in youth age 8–19. *Pediatric Obesity* 7, 53-64. <https://doi.org/10.1111/j.20476310.2011.00008.x>